

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ПРОДАНЕЦЬ НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 343.985

ТАКТИКА ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ
НЕПРАВДИВИХ ПОКАЗАНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському державному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент
ГОРБАНЬОВ Ігор Миколайович,
Одеський національний морський університет,
доцент кафедри національного та
міжнародного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ЛИСЕНКО Володимир Васильович,
Державний податковий університет,
професор кафедри кримінального права та процесу;

кандидат юридичних наук, професор
КОВАЛЕНКО Володимир Вікторович,
Луганський навчально-науковий інститут
імені Е.О. Дідоренка Донецького державного
університету внутрішніх справ,
провідний науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблемних питань
поліцейської діяльності факультету підготовки
фахівців для підрозділів поліції.

Захист відбудеться 20 грудня 2024 року о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.884.04 в Одеському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 65014, м. Одеса, пров. Сабанський, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського державного університету внутрішніх справ за адресою: 65000, м. Одеса, пров. Сабанський, 4.

Автореферат розісланий 19 листопада 2024 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. В. Ковальова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Для вирішення завдань кримінального судочинства щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду слідчий (дознавач, прокурор) здійснює збирання, аналіз, дослідження та оцінку доказів, у тому числі шляхом проведення допитів неповнолітніх осіб, які часто стають свідками, потерпілими та підозрюваними вчинення кримінальних правопорушень. Так, у 2021 році за участі неповнолітніх осіб було вчинено 2641 кримінальне правопорушення, у 2022 році – 1396, у 2023 році – 1678¹. Також, у 2021 році стосовно вказаних осіб було вчинено 5178 кримінальних правопорушень, у 2022 році – 4718, у 2023 році – 6517². Тож, участь неповнолітніх осіб у кримінальних правопорушеннях, і, відповідно, у кримінальних провадженнях, є досить значною. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) показання, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту, є джерелом доказів, на підставі яких встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, і вироку суду. Неповнолітні особи під впливом певних факторів у ході проведення вербальних слідчих (розшукових) дій можуть давати неправдиві показання, що призводить до небажаних результатів у кримінальному провадженні. Ураховуючи специфічний стан неповнолітніх осіб, що обумовлений їх фізичним розвитком, певним ступенем емоційної, психічної та соціальної зрілості, виникає актуальна для юридичної практики проблема – удосконалення тактики виявлення та подолання неправдивих показань вказаних суб'єктів.

Вітчизняні та закордонні вчені-криміналісти зробили значний внесок у вирішення цієї проблеми. Серед них: В.Д. Берназ, В.Г. Гончаренко, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.В. Коваленко, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, М.В. Корнієнко, В.В. Лисенко, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'яничков, Г.А. Матусовський, М.В. Салтєвський, М.Я. Сегай, Р.Л. Степанюк, В.Є. Тарасенко, С.С. Чернявський, В.Ю. Шепітько, О.М. Цільмак, С.І. Яковенко та інші. Вченими створено теоретичне підґрунтя та розроблено цілу низку пропозицій щодо вдосконалення тактики допиту неповнолітніх.

¹ Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2021-2023 роки. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення: 15.09.2024).

² Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2021-2023 роки. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 15.09.2024).

На монографічному рівні питання, дотичні до предмету дослідження проаналізовані у роботах «Тактика виявлення та нейтралізація добросовісної помилки у показаннях свідків» (2010 р.), автор І.А. Колесник; «Процес формування показань неповнолітніх (інтерпретація та використання під час допиту» (2011 р.), автор Н.В. Павлюк; «Кримінальна процесуальна регламентація й тактика допиту неповнолітнього підозрюваного» (2017 р.), автор О.М. Процюк; «Система тактичних прийомів установлення психологічного контакту при допиті» (2018 р.), автор В.В. Баранчук; «Тактика допиту малолітніх потерпілих від насильницьких злочинів» (2021 р.), автор В.В. Гірук та інших. Безумовно цей науковий доробок вчених збагатив кримінальний процес та криміналістику, допоміг вдосконалити тактики та методики, які використовуються у слідчій практиці. Однак, спеціальних досліджень щодо тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб не проводилося.

Складність виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування, та наслідки у вигляді хибного джерела доказів, яке може бути враховане при винесенні вироку, відсутність ефективних науково-обґрунтованих рекомендацій з їх виявлення та подолання, зумовлює актуальність даної теми та її вибір автором.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до загального напрямів наукових досліджень Одеського державного університету внутрішніх справ (далі – ОДУВС) «Пріоритетні напрями розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (реєстраційний номер 0123U103538), кафедри кримінального процесу та криміналістики «Сучасні тенденції розвитку кримінального процесу та криміналістики» (реєстраційний номер 0124U003473). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради ОДУВС (протокол від 29.10.2015 № 3).

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження* є розроблення основ тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування та формулювання на їх основі ефективних науково-обґрунтованих рекомендацій.

Комплексність мети дослідження зумовила необхідність вирішення наступних взаємопов'язаних *завдань*:

- дослідити сучасний стан, теоретичну розробленість та проблеми тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб;
- розкрити сутність поняття неправдивих показань у кримінальному провадженні;

- проаналізувати наявні класифікації неправдивих показань та запропонувати їх авторську класифікацію;
- виявити закономірності у формуванні неправдивих показань на стадіях сприйняття, запам'ятовування та відтворення;
- розробити систему тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб;
- визначити тактичні прийоми виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб у типових слідчих ситуаціях;
- встановити специфіку допиту неповнолітніх осіб у режимі відеоконференції;
- сформувані пропозиції щодо ефективного застосування тактичних прийомів допиту неповнолітніх осіб з урахуванням механізму формування показань та вікових груп;
- удосконалити методику виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час допиту у «Кризовій кімнаті, дружній до дитини»;
- проаналізували іноземний досвід застосування тактичних прийомів з виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб та шляхи його впровадження з урахуванням правових стандартів ЄС.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері формування показань як джерела доказів під час досудового розслідування.

Предметом дослідження є тактика виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування.

Методи дослідження. Під час проведення даного наукового дослідження використовувався комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: *діалектико-матеріалістичний метод* наукового пізнання, що відображає взаємозв'язок теорії і практики, а також базовані на ньому загальнонаукові та спеціальні методи. Так, застосовувався *історичний метод* при висвітленні теоретичної розробленості теми та при дослідженні розвитку окремих концепцій, теорій та підходів з криміналістичної та психологічної проблематики (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 1.4); *формально-логічний метод* для визначення поняття «неправдиві показання» (підрозділ 1.2), *метод кількісного та якісного аналізу, соціологічний, статистичний методи* були використані для опрацювання результатів анкетування слідчих Національної поліції, прикладна частина дослідження виконана із застосуванням методів *опитування, спостереження, аналізу* документів та емпіричного матеріалу, *функціональний метод* для визначення ситуаційної обумовленості системи тактичних прийомів (підрозділ 2.3), дослідження динаміки застосування окремих тактичних прийомів (підрозділ 3.3); *системно-структурний* для виокремлення чинників, що впливають на встановлення психологічного контакту та розроблення їх класифікації

(підрозділи 2.1, 2.2), побудови системи тактичних прийомів (підрозділ 3.2); *порівняльній (компаративістики)* для визначення співвідношення особливостей конфліктної та безконфліктної ситуацій допиту (підрозділи 2.3, 3.1) та тактичних прийомів (підрозділи 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять протоколи допитів неповнолітніх осіб на досудовому розслідуванні, за матеріалами 100 кримінальних проваджень та узагальнені результати опитувань 237 слідчих ГУНП в Одеській, Миколаївській, Херсонській та Вінницькій області.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування, на основі якого сформульовано низку наукових положень, висновків і пропозицій:

уперше:

- визначено основні тактичні прийоми початкового етапу допиту у ситуації, коли неповнолітня особа налаштована давати неправдиві показання: 1) невимушена бесіда; 2) акцент на особисті якості неповнолітнього; 3) прийом першого враження; 4) прийом несподіванки; 5) прийом відволікаючого фактору; 6) можливість довільного викладу інформації; 7) ігрова форма впливу; 8) позиція довіри; 9) графічне зображення та схеми; 10) різке припинення неправди, 11) застосування другорядної інформації для уточнення головної та ін.;

- виходячи з міжнародних принципів забезпечення найкращих інтересів дитини та доброзичливого правосуддя, а також з метою виявлення і подолання неправдивих показань запропоновано проводити усі допити дітей (без урахування процесуального статусу, а також незалежно від виду кримінального правопорушення) під час досудового розслідування у спеціально прилаштованому приміщенні для дружнього опитування;

- запропоновано упровадити тактику допиту PEACE у слідчу практику за умови наукового обґрунтування та відповідної апробації.

удосконалено:

- визначення поняття неправдивих показань, як відомостей, що не відповідають дійсності, які надаються допитуваною особою навмисно чи ненавмисно щодо відомих їй обставин, що мають значення для кримінального провадження;

- класифікацію видів неправдивих показань неповнолітніх осіб за суб'єктивною стороною та обсягом, а також за способом їх виявлення;

- напрями впливу слідчого у процесі виявлення неправдивих показань у неповнолітньої особи на емоційну (вираження розуміння та ін.); мотиваційну

(наголошення на моральних позиціях та ін.) та розумову (контраргументація позиції та ін.) складові;

- вибір і варіанти оптимального використання тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб у конфліктній та безконфліктній слідчій ситуації;

- положення щодо доцільності, ризиків та переваг застосування відеозйомки під час допиту неповнолітньої особи;

- напрями тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб при проведенні допиту у режимі відеоконференції (завоювання та утримання уваги дитини, застосування тактичних прийомів без психологічного травмування; обов'язковість відеозапису; розробка національної методики оцінки достовірності (валідності) показань та ін.);

дістали подальшого розвитку:

- положення щодо недосконалості сприйняття неповнолітніми особами інформації з навколишнього середовища, а саме: фрагментарність, вибіркковість, поверховість та яскраве емоційне забарвлення та ін., які, переважно, залежать від суб'єктивних чинників (вік, стан органів чуття, характер сприйняття, зосередженість, життєвий досвід, психоемоційний стан у момент сприйняття та ін.), і відображається на запам'ятовуванні і відтворенні;

- етапи процесу формування показань неповнолітніх осіб (сприйняття, запам'ятовування та відтворення) у залежності від їх вікових особливостей;

- типові ознаки неправдивості показань неповнолітніх осіб у ході допиту: суперечливість показань наявним доказам; невластивий лексичний запас; неприродня точність опису давніх подій; різне пояснення подій на різних допитах; «завченість» показань та ін.;

- обґрунтування пріоритетності впровадження моделі «Барнахус» по відношенню до «Кризових кімнат, дружніх до дитини»;

- пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства шляхом внесення змін до глави 20 «Слідчі (розшукові) дії» та глави 38 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх» КПК України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній роботі – для проведення наукових досліджень з удосконалення тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування (акти впровадження у наукову діяльність НДВПЗ ім. В.В. Сташиса від 18.06.2021, ДонДУВС від 15.12.2021 та ОДУВС від 03.08.2022).

- у сфері правотворчості – у процесі підготовки, опрацювання й удосконалення національних нормативно-правових актів;

- у *правозастосовній діяльності* – як рекомендації з тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб у ході кримінальних проваджень (акти впровадження у діяльність СУ ГУНП України в Одеській та Миколаївській областях від 21.06.2021, 12.07.2021);

- у *навчальному процесі* – під час викладання навчальної дисципліни «Криміналістика» (акти впровадження у навчальний процес ДонДУВС від 15.12.2021, ОДУВС від 21.07.2022).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням дисертантки, у результаті якого були сформовані висновки, пропозиції та практичні рекомендації з удосконалення тактики виявлення неправдивих показань неповнолітніх осіб та формулювання ефективних науково-обґрунтованих рекомендацій з їх подолання під час досудового розслідування. Особистий внесок авторки у наукових працях, підготовлених у співавторстві, становить не менше 50%. Ідеї та розробки співавторів у дисертації не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретичні положення, результати та висновки, що містяться в дисертації, оприлюднені та обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку, присвячена Дню прийняття декларації прав людини» (12 грудня 2017 р., м. Одеса); «Публічне та приватне право у формуванні компетентності юриста та фахівця в галузі інтелектуальної власності» (15 грудня 2017 р., м. Київ); «Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку в контексті Євроінтеграції, присвячена Дню прийняття декларації прав людини» (10 грудня 2020 р., м. Одеса); «Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності» (23 квітня 2021 р., м. Одеса).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, викладено у 10 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук (дві у співавторстві з Горбаньовим І.М., Камишанським О.Ю.), дві статті – у періодичних виданнях іноземних держав (одна у співавторстві з Федоровим І.В.), а також у чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, змісту, вступу, трьох розділів, що включають десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дослідження становить 251 сторінку, із яких 176 сторінок основного тексту. Список використаних джерел складається зі 259 найменувань на 27 сторінках, додатки – на 48 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність та вибір теми дослідження; розкривається ступінь наукової розробленості проблеми; визначаються мета і завдання дослідження, відповідно до предмета та об'єкта дослідження; вказується на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; методи дослідження; аргументуються наукова новизна; наводиться практичне значення отриманих результатів; наводиться інформація про апробацію матеріалів дисертації; публікації; висвітлюється структура та обсяг дисертації.

Перший розділ «Загальнотеоретичні засади тактики виявлення та подолання неправдивих показань» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Сучасний стан, теоретична розробленість та проблеми тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб»* здійснено огляд криміналістичних досліджень: дисертацій, монографій, підручників, наукових статей, тематика яких є дотичною до проблем тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування. Виділено нагальні теоретичні та практичні проблеми виявлення та подолання їх неправдивих показань під час допиту неповнолітніх осіб.

У підрозділі 1.2. *«Генеza поняття «неправдиві показання»* в історичній ретроспективі розглянуто сутність та співвідношення понять «брехня», «неправда», «помилка» та «омана», що відображають відхилення від істини, кожне має свою специфіку: 1) неправда – загальне поняття, яке включає будь-яке невідповідне дійсності твердження чи інформацію (навмисне чи ненавмисне); 2) брехня – свідоме і навмисне висловлювання неправди, з метою введення в оману; 3) помилка – ненавмисне відхилення від істини через неправильне розуміння, неухважність або незнання; 4) омана – навмисне формування хибних уявлень, так і ненавмисне сприйняття неправдивої інформації за істину. Досліджено генезу поняття «неправдиві показання», а також трактування з позицій кримінальної юриспруденції, сформульоване його авторське визначення.

У підрозділі 1.3. *«Види неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування»* розглянуто та проаналізовано низку класифікацій поділу неправдивих показань на види за різними критеріями: відповідно етапу формування показань, ступеня перекручення інформації, джерела походження, змісту, об'єкту та ін.

Ураховуючи наукові напрацювання та застосовуючи системно-структурний метод, запропонована класифікація причин неправдивих показань неповнолітніх осіб (особиста зацікавленість, характер

взаємовідносин, вплив із боку зацікавлених осіб), а також наступні класифікації свідомо неправдивих показань за:

- *суб'єктивною стороною* та обсягом неправдиві показання неповнолітніх осіб можуть поділятися на повністю або частково: 1) завідомо неправдиві показання; 2) помилкові показання.

- *способом виявлення* шляхом: 1) зіставлення з показаннями інших учасників кримінального провадження; 2) аналізу показань однієї особи, які отримані в різний час та мають суттєві розбіжності; 3) аналізу показань особи та зібраними речовими доказами, документами, висновками експертів, відеозаписами тощо).

Другий розділ «Виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Формування неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування»* досліджено позиції українських учених-правників щодо стадій процесу формування показань неповнолітніх осіб, зокрема сприйняття (одержання, переробка /опрацювання/ інформації), запам'ятовування (закарбування, зберігання в пам'яті) та відтворення (пригадування, передача) інформації. Робиться наголос, що саме суб'єктивними (вік, стан зору і слуху, характер сприйняття, зосередженість, життєвий досвід, темперамент, психоемоційний стан у момент сприйняття та ін.) чинниками індивідуалізується недосконалість сприйняття дитини інформації з навколишнього середовища. На підставі отриманих емпіричних даних виділені наступні найбільш поширені вади такої недосконалої: 1) фрагментарність – 86% респондентів; 2) вибірковість – 76%; 3) поверховість – 54%; 4) яскраве емоційне забарвлення – 53% та ін.

У залежності від вікових категорій (дошкільний, молодший шкільний вік, підлітки, рання юність) висвітлено особливості сприйняття, запам'ятовування та відтворення неповнолітніми особами просторових відносин з розташування об'єктів, часових інтервалів та хронології подій; кольорової гамми, розмірів та властивостей предметів; розуміння причинно-наслідкових зв'язків; інтенсивності та швидкості запам'ятовування і забування; виникнення неправдивих показань, появи у показаннях перекручень та фантазій під час запам'ятовування; здатності дитини інтерпретувати спогади (формулювання речень, словниковий запас) та ін.

У підрозділі 2.2. *«Система тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування»* розглядається тактика виявлення та подолання неправдивих показань з урахуванням класичної етапності проведення допиту. Зазначається, що 86% слідчих зосереджуються на тактичних аспектах взаємодії з неповнолітньою

особою, а 79% - на її психологічних особистостях; 100% вказують, що вік неповнолітніх осіб дозволяє урахувати ступінь розвитку, психічних процесів, мислення, інтелекту, мовлення та іншого для результативного допиту; 62% - що вікові категорії дітей обумовлюють застосування типових тактичних прийомів при їх допиті.

Робиться висновок про важливість встановлення психологічного контакту, створення атмосфери довіри, підтримання доброзичливого тону, уникнення агресивних тактик та надмірного тиску, разом з використанням різних методів оцінки правдивості та варіативного застосування тактичних прийомів у ході допиту неповнолітньої особи, що є запорукою отримання правдивих показань. Слідчому рекомендується припускати можливість надання неповнолітніми неправдивих показань, а у разі підтвердження, встановлювати конкретні мотиви для прогнозування та розуміння їх поведінки під час допиту. За результатами анкетування слідчої спільноти встановлено типові ознаки неправдивості показань неповнолітніх осіб у ході допиту: 1) 100% опитаних вказують на суперечливість показань наявним доказам; 2) 89% - вживання понять, що невластиві віку, розвитку чи рівню освіти, а також неприродня точність опису давно минулих подій; 3) 78% - різне пояснення подій на різних допитах; 4) 73% - «завченість» показань і ін.

Наголошується, що для виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб слідчий може ефективно впливати тактичними прийомами на: 1) *емоційну сферу*: використання невимушеної бесіди чи стану емоційного напруження; різке спростування неправдивих показань; демонстрування уважності до допитуваної особи шляхом кивання, підбадьорення; вираження доброзичливості та розуміння; застосування прийому першого враження; надання можливості довільного викладу інформації; використання фактору несподіванки; застосування другорядної інформації для уточнення головної; застосування відволікаючого фактору; 2) *мотиваційну сферу*: застосування ігрового підходу; використання доказової бази та обіцянок, які під силу виконати; наголошення на моральних позиціях; 3) *розумову (інтелектуальну) сферу*: логічне пояснення наслідків неправдивих показань; контраргументація позиції; застосування графічних зображень та схем; поступове підведення до конкретної позиції та тощо.

У підрозділі 2.3. «Слідча ситуація як визначальний фактор застосування тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування» розглядаються сучасні підходи до сутності, складових, класифікації та детермінуючої ролі слідчої ситуації відповідно до етапів допиту неповнолітніх осіб. Обґрунтовується висновок, що аналіз та оцінка слідчої ситуації дозволяють сформулювати прогнози поведінки допитуваного,

визначити найбільш доцільні та найефективніші тактичні прийоми, що забезпечить збереження ресурсів слідчого. Ураховуючи особливості (психічні та моральні риси, вік та ін.) та позицію допитуваного, його процесуальний статус та низку інших факторів обґрунтовано вибір і варіанти оптимального використання тактичних прийомів для конфліктної (небажання давати показання; надання завідомо неправдивих показань; зміною або відмовою від раніше наданих показань) та безконфліктної (з помилками сприйняття інформації з навколишнього середовища, дефектами запам'ятовування та відтворення) слідчої ситуації. Для отримання правдивих показань у безконфліктній ситуації пропонується застосовувати тактичні прийоми, що спрямовані на деталізацію інформації, використання вільної розповіді та емоційної підтримки; у конфліктних ситуацій - уважний контроль емоцій неповнолітнього, активне слухання та використання аргументів для нейтралізації конфлікту та ін.

З'ясовано, що основними недоліками є вибіркове встановлення психологічного контакту (на що висказують 48% респондентів), що пояснюються особливостями дітей, а також обмеженим часом допиту.

У підрозділі 2.4. «*Особливості тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час допиту у режимі відеоконференції у ході досудового розслідування*» наводяться процесуальні, організаційно-технічні та тактичні особливості проведення допиту неповнолітніх осіб у режимі відеоконференції. Обґрунтовується особлива роль відеофіксації: як можливості уникнення подальших допитів, у тому числі під час судового розгляду; стимулюючого фактору надання правдивих показань; стримання зміни показань або відмови від них; але й причини ускладнення – можливої втрати психологічного контакту. Висвітлюється специфіка тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб у режимі відеоконференції: завоювання та утримання уваги дитини, врахування її вікових особливостей, таких як швидка втома і труднощі з концентрацією уваги, а також обмежених можливостей слідчого з виявлення ознак неправдивих показань та використання нетравмуючого спектра тактичних прийомів (асоціація за суміжністю, контрастність, перифраза, демонстрація «незаповненості», інерція, несподіване пред'явлення доказів та аналіз невербальних ознак, зокрема фізіономістики); проведення допиту наближеного у часі до вчинення злочину. Пропонується закріпити у КПК України обов'язковість тактики, дружньої до опитування дітей, відеозапису допиту (незалежно від процесуального статусу дитини та виду кримінального правопорушення), без необхідності допиту в суді, що підтримали 82% опитаних слідчих.

Третій розділ «Вдосконалення тактики виявлення та подолання

неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *«Специфіка застосування тактичних прийомів під час допиту неповнолітніх осіб з урахуванням механізму формування показань різних вікових груп»* розглянуто напрями комплексної підготовки до допиту неповнолітніх осіб: вивчення особистості, соціальних зв'язків та умов життя дитини, а для підлітків ще й емоційної та соціальної зрілості, взаємодії з дорослими, місця у колективі та особистих цінностей (джерела - оточення особи, групи та канали у соціальних мережах та ін.); схильність до фантазій; інтелектуальний рівень; визначення місця та часу допиту; підбір тактичних прийомів з урахуванням психологічного стану та процесуального статусу; визначення учасників допиту та застосування науково-технічних засобів; ознайомлення з матеріалами кримінального провадження та підготовка доказів для оголошення чи демонстрації.

Проведено аналіз можливих місць проведення допиту, відповідно до вікових категорій неповнолітніх, їх процесуального статусу та інших обставин. Визначено, що: 1) для малолітніх або емоційно вразливих підлітків найкращим місцем допиту є «Кризова кімната, дружня до дитини» або місце, наближене до звичного середовища; 2) для підлітків із розв'язаною, зухвалою поведінкою – службовий кабінет; 3) у випадку слабкої пам'яті чи мовних навичок – місце події, за умови недопущення травмування.

Виходячи з особливостей дітей пропонується як доцільний – діагностичний етап допиту, під час якого з'ясовується адекватність сприйняття, запам'ятовування і відтворення. Підкреслюється велике значення мотивації та зазначається результативність застосування тактичних прийомів для отримання правдивих показань від неповнолітніх осіб різних вікових груп та процесуального статусу (пред'явлення речових доказів, візуалізація, надання можливості вільного викладу інформації, запитання-відповідь та ін.) і формуються пропозиції щодо їх тактично вірного та вчасного використання.

У підрозділі 3.2. *«Особливості тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб при допиті у «Кризовій кімнаті, дружній до дитини»* розглянуто функції таких кімнат (задоволення потреб дітей під час опитування: безпека, конфіденційність та ін.), їх облаштування (меблі, анатомічні ляльки та методичні матеріали та ін.), технічне оснащення (відеофіксуюче обладнання, система зв'язку та ін.) та тактику допиту фахівцем, з підтримкою зв'язку з іншими учасниками. Підтверджується кращий контакт дітей у таких спеціально обладнаних кімнатах.

Порівнюються умови для дітей у «Кризовій кімнаті, дружній до дитини» та моделі «Барнакус». Робиться висновок, що для вирішення завдань допиту,

умов «Кризової кімнати, дружньої до дитини» достатньо, але модель «Барнахус» дозволяє проводити інші процесуальні дії в одному місці (освідчування, отримання зразків для експертизи), а також є більш інтегрованою комплексною системою, яка забезпечує довгострокову юридичну, медичну та психологічну підтримку дитини.

Наголошується на ретельній структурованості тактики допиту неповнолітніх осіб у «Кризовій кімнаті дружній до дитини», за підтримки психологів, яка має включати в себе такі етапи: 1) підготовчий; 2) встановлення контакту з дитиною; 3) початкове опитування (емпатійний та підтримуючий стиль інтерв'ю; збір загальної інформації; відкриті питання; діагностика та аналіз неправдивих показань); 4) поглиблене опитування (позитивна підтримка; поступове ускладнення запитань; фокус на конкретику; зіставлення фактів; використання когнітивного інтерв'ю; аналіз послідовності показань; виявлення помилок сприйняття); 5) використання психологічних методик та обережне застосування тактичних прийомів з виявлення та подолання неправдивих показань; 6) завершальний етап; 7) аналіз та документування. Використання ігрових методів, малювання, когнітивного інтерв'ю та аналізу невербальної комунікації дозволяє дитині легше висловлювати свої спогади, знижувати стрес і підвищувати правдивість та достовірність показань, а відеозапис – можливість подальшого аналізу реакцій дитини, уникнення повторного допиту, а отже, і повторної травматизації.

У підрозділі 3.3. «Впровадження іноземного досвіду застосування тактичних прийомів з виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб з урахуванням правових стандартів ЄС» приділено увагу міжнародним принципам забезпечення інтересів дитини (психологічне та фізичне благополуччя, юридичні, соціальні й економічні інтереси), її ефективній участі у кримінальному судочинстві, рішенням ЄСПЛ, що впливає на тактику допитів неповнолітніх осіб. Обґрунтовується пропозиція ширшого використання інфраструктури, дружньої до дитини, а саме проводити усі допити дітей, без урахування їх віку та процесуального статусу, незалежно від виду кримінального правопорушення, у такому спеціальному приміщенні.

Також розглядається іноземний досвід підготовки та проведення допитів (методики, що засновані на емоційних реакціях допитуваних; когнітивні та структурно-логічна), проводиться їх усебічний аналіз. Констатується, що методика (тактика) PEACE є нейтральною, без психологічного тиску, необвинувальною, прийнятною для використання у допитах неповнолітніх осіб; може бути рекомендована до впровадження у слідчу практику, за умови відповідної апробації.

ВИСНОВКИ

У дослідженні проведене теоретичне узагальнення та нове вирішення нагального завдання з визначення специфіки тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування.

1. Теоретичними та практичними проблемами тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб, що були досліджені та вирішені, є: специфіка процесу формування неправдивих показань неповнолітніх осіб; система тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань та їх застосування до різних вікових груп дітей у ході допиту, у тому числі у режимі відеоконференції та у «Кризовій кімнаті, дружній до дитини»; вплив слідчої ситуації на застосування тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб, а також шляхи впровадження іноземного досвіду застосування тактичних прийомів з виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб з урахуванням правових стандартів ЄС.

2. Сформульоване авторське визначення поняття неправдивих показань, як відомостей, що не відповідають дійсності, які надаються допитуваною особою навмисно чи ненавмисно щодо відомих їй обставин, що мають значення для кримінального провадження.

3. Авторська класифікація неправдивих показань за *суб'єктивною стороною та обсягом* неправдиві показання неповнолітніх осіб можуть поділятися на повністю або частково: 1) завідомо неправдиві показання; 2) помилкові показання; *способом виявлення* шляхом: 1) зіставлення з показаннями інших учасників кримінального провадження; 2) аналізу показань однієї особи, які отримані в різний час та мають суттєві розбіжності; 3) аналізу показань особи та зібраними речовими доказами, документами, висновками експертів, відеозаписами тощо).

4. Процес формування показань неповнолітньої особи, як правдивих, так і неправдивих, проходить взаємопов'язані стадії: сприйняття, запам'ятовування та відтворення, які визначаються суб'єктивними (вік, стан зору і слуху, психоемоційний стан у момент сприйняття, характер сприйняття, зосередженість, життєвий досвід та ін.) та об'єктивними (погодні умови, відстань, освітлення та ін.) чинниками. Специфіку кожної стадії формування показань неповнолітньої особи у переважній більшості утворюють саме суб'єктивні чинники, що негативно впливає на точність через фрагментарність, на яку вказують 86% слідчих; вибірковість – 76%; поверховість – 54%; яскраве емоційне забарвлення – 53% та ін.

Під час підготовки допиту доцільно урахувати, що на етапі *сприйняття* молодші діти плутаються у просторових та часових відносинах. Старші діти мають більш точні уявлення про час і простір, але їхня здатність до оцінки подій обмежена. Підлітки правильно оцінюють простір та час. На етапі *запам'ятовування* молодші школярі запам'ятовують мимовільно, з акцентом на яскраві емоційні події. Підлітки запам'ятовують як дорослі, але здатність довго утримувати інформацію обмежена. На етапі *відтворення* – точність залежить від мовних навичок, правильності інтерпретації, а також від тактичного впливу слідчого.

5. Встановлення психологічного контакту, створення атмосфери довіри та доброзичливості, уникнення агресивних тактик та надмірного тиску, разом з використанням різних методів оцінки правдивості та варіативного застосування тактичних прийомів у ході допиту неповнолітньої особи, є запорукою отримання правдивих показань. Слідчому рекомендується припускати можливість надання неповнолітніми неправдивих показань, а у разі підтвердження, виявляти їх конкретні мотиви для прогнозування та розуміння поведінки. За результатами анкетування слідчих встановлено типові ознаки неправдивості показань неповнолітніх осіб у ході допиту: 1) 100% опитаних вказують на суперечливість показань наявним доказам; 2) 89% - вживання понять, що невластиві віку, розвитку чи рівню освіти, а також неприродна точність опису давно минулих подій; 3) 78% - різне пояснення подій на різних допитах; 4) 73% - «завченість» показань та ін.

Для виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб слідчий може ефективно впливати тактичними прийомами на наступні сфери: 1) *емоційну*: використання невимушеної бесіди чи стану емоційного напруження; вираження доброзичливості та розуміння; різке спростування неправдивих показань; демонстрування уважності та підбадьорення; застосування прийому першого враження; надання можливості довільного викладу інформації; використання фактору несподіванки; застосування другорядної інформації для уточнення головної; застосування відволікаючого фактору; 2) *мотиваційну*: застосування ігрового підходу; використання доказової бази та обіцянок; наголошення на моральних позиціях; 3) *розумову (інтелектуальну)*: логічне пояснення наслідків неправдивих показань; контраргументація позиції; застосування графічних зображень та схем; поступове підведення до конкретної позиції та тощо.

6. Аналіз та оцінка слідчої ситуації, що має детермінуючий вплив на етапи допиту неповнолітніх осіб, дозволяє спрогнозувати поведінку допитуваного, обрати доцільні та найефективніші тактичні прийоми виявлення та подолання неправдивих показань, що забезпечить збереження ресурсів слідчого. Ураховуючи особливості (психічні та моральні риси, вік та

ін.) та позицію неповнолітнього допитуваного, його процесуальний статус та низку інших факторів обґрунтовано вибір і варіанти оптимального використання тактичних прийомів для типових конфліктної (небажання давати показання; надання завідомо неправдивих показань; зміною або відмовою від раніше наданих показань) та безконфліктної (з помилками сприйняття, дефектами запам'ятовування та відтворення) слідчої ситуації. Для отримання правдивих показань у безконфліктні ситуації пропонується застосовувати тактичні прийоми, що спрямовані на деталізацію інформації, використання вільної розповіді та емоційної підтримки; у конфліктних ситуацій - уважний контроль емоцій неповнолітнього, активне слухання та використання аргументів для нейтралізації конфлікту та ін. Встановлено, що особливості дітей та обмежений час допиту (48% опитаних слідчих) негативно впливає на встановлення психологічного контакту, що призводить до зниження результативності слідчої дії.

7. Передумовою ефективного застосування тактичних прийомів при допиті неповнолітніх осіб з урахуванням механізму формування показань та вікових груп є комплексна підготовка з акцентом на вивченні особистості (соціальні зв'язки, емоційна та соціальна зрілість, система цінностей та рівень інтелектуального розвитку, схильність до фантазій; джерела - оточення, групи у соціальних мережах, історія браузера і ін.); підбір тактичних прийомів з урахуванням психологічного стану та процесуального статусу; визначення учасників допиту та науково-технічних засобів; визначення місця та часу допиту; ознайомлення з наявними матеріалами та підготовка доказів для пред'явлення.

Відповідно до вікових категорій неповнолітніх та їх процесуального статусу: для малолітніх або емоційно вразливих дітей оптимальним місцем допиту є «Кризова кімната, дружня до дитини», або місце, наближене до звичного середовища; для підлітків із розв'язаною, зухвалою поведінкою – службовий кабінет; у випадку слабкої пам'яті чи мовних навичок – місце події, за умови уникнення травмування.

Вплив інших осіб та забування мінімізується шляхом наближення допиту неповнолітнього до вчинення кримінального правопорушення.

Результативність застосування тактичних прийомів для отримання правдивих показань від неповнолітніх осіб різних вікових груп та процесуального статусу залежить від: доброзичливого та серйозного стилю спілкуватися з дітьми, без примітивної мови; застосування мотивувальних стимулів; вільної розповіді, яка більш ефективна, ніж «запитання-відповідь»; стимуляції пам'яті шляхом малювання, де коментарі до рисунку проявлять дійсність побаченого чи чужі настанови; асоціації або пред'явлення речових доказів, пов'язаних з подією та ін.

Для з'ясування адекватності сприйняття, запам'ятовування і відтворення малолітніх осіб пропонується діагностичний етап допиту.

8. У ході допиту неповнолітніх осіб у режимі відеоконференції доцільно завоювати та протягом сеансу утримувати увагу (швидка втома та ін.); уникати можливого психологічного травмування; розуміти обмеженість та низьку ефективність тактичних прийомів з виявлення та подолання неправдивих показань, крім асоціації за суміжністю, контрастності, перифрази, демонстрації «незаповненості», інерції, несподіваного пред'явлення доказів та аналізу невербальних ознак, у тому числі за допомогою фізіономістики та ін.

Перспективними напрямками удосконалення процедури допиту є розробка національної методики оцінки достовірності (валідності) показань, а також створення реєстру психологів для участі у допитах неповнолітніх.

9. Структура тактики допиту неповнолітніх осіб у «Кризовій кімнаті, дружній до дитини» із застосуванням прийомів з виявлення та подолання неправдивих показань включає наступні етапи: 1) підготовчий; 2) встановлення контакту з дитиною та діагностичний; 3) початкове опитування (емпатійний та підтримуючий стиль інтерв'ю; збір загальної інформації; відкриті питання); 4) поглиблене опитування і застосування тактичних прийомів виявлення неправдивих показань (позитивна підтримка; поступове ускладнення запитань; фокус на конкретику; використання когнітивного інтерв'ю; аналіз послідовності показань); 5) використання психологічних методик та тактичних прийомів подолання неправдивих показань; 6) завершальний етап; 7) аналіз та документування. Використання ігрових методів, малювання, когнітивного інтерв'ю дозволяє дитині легше висловлювати свої спогади, знижувати стрес і підвищувати правдивість та достовірність показань, а відеозапис – можливість подальшого аналізу реакцій дитини, уникнення повторного допиту, а отже, і повторної травматизації.

За результатами порівняння функцій «Кризової кімнати, дружньої до дитини» та моделі «Барнахус», які зменшують емоційне навантаження і мінімізують повторну травматизацію дитини встановлено, що для вирішення завдань допиту, умов «Кризової кімнати, дружньої до дитини» достатньо, але модель «Барнахус» дозволяє проводити інші процесуальні дії в одному місці (освідування, отримання зразків для експертизи), а також є більш інтегрованою комплексною системою, яка забезпечує довгострокову юридичну, медичну та психологічну підтримку дитини.

10. Дотримання міжнародних принципів Конвенції про права дитини, зокрема забезпечення її найкращих інтересів та доброзичливість судочинства, а також практика ЄСПЛ, здійснюють позитивний

обмежувальний вплив на застосування певних тактичних прийомів з виявлення та усунення неправдивих показань неповнолітніх осіб. Практика проведення допитів неповнолітніх осіб у службових кабінетах слідчих, що підтверджується 78% респондентів, створює допитуваним стресові умови. Для глибшого впровадження наведених гуманістичних принципів та найменшого втручання у звичний спосіб життя дитини, пропонуємо проводити допити неповнолітніх, незалежно від процесуального статусу та виду кримінального правопорушення, у дружній до дитини інфраструктурі, що підтримали 82% респонденти.

Дослідивши іноземний досвід проведення допитів констатуємо, що методика (тактика) допиту PEACE, яка використовується у країнах ЄС, США та Канаді, є нейтральною (без елементів психологічного тиску), уникає етичних порушень та фокусується на отриманні правдивих показань, є прийнятною і може бути рекомендована до впровадження у слідчу практику, зокрема, для допитів неповнолітніх осіб.

Важливим напрямом удосконалення положень КПК України, в умовах євроінтеграції України, є імплементації принципів кримінального провадження, дружнього до дитини і забезпечення її найкращих інтересів шляхом деталізації правил допиту малолітньої або неповнолітньої особи: 1) зменшення тривалості разового сеансу допиту та мінімізація їх кількості; 2) визначення місця проведення допитів – спеціально обладнане та прилаштоване приміщення, дружнє до дитини; 3) проведення допитів особою, яка спеціально підготовлена для цих цілей; 4) обов'язкове застосування відеозапису для уникнення повторного травмування; 5) закріплення поняття «неправдиві показання» для уніфікації розуміння та його використання у кримінальному провадженні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у періодичних фахових виданнях України:

1. Проданець Н.М. Сучасний стан наукового дослідження тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 1. С. 134-136.

2. Проданець Н.М., Горбаньов І.М. Механізм виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітнього підозрюваного під час допиту. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 193-198.

3. Проданець Н.М. Система тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб. *Публічне право*. 2021. № 2. С. 111-118.

4. Проданець Н.М., Камишанський О.Ю. Особливості тактики виявлення та подолання неправдивих показань під час допиту неповнолітніх осіб у режимі відеоконференції. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2022. № 1 (43). С. 42-53.

Наукові статті у періодичних виданнях іноземних держав:

5. Prodanets N. Tactical admissions of discussion of undual discussion of minor suspect and its methods. *European Reforms Bulletin*. 2018. № 4. P. 41–45.

6. Fedorov I., Prodanets N. About the Participation of Underage Suspects in Investigative Actions in the Mode of Videoconference, as well as the Use, in this Regard, of Tactical Techniques for Detecting False Testimony and Ways to Overcome Them. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 4. P. 30-34.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Проданець Н.М. Причини та мотиви неправдивих показань неповнолітніх підозрюваних. *Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку, присвячена Дню прийняття декларації прав людини* : матеріали X Всеукр. наук. конф. молод. учених, 12 грудня 2017 р. Одеса: ОДУВС. 2017. С. 113-115.

8. Проданець Н.М. Процесуальний аспект участі педагога, психолога при допиті неповнолітнього підозрюваного. *Публічне та приватне право у формуванні компетентності юриста та фахівця в галузі інтелектуальної власності*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 15 грудня 2017 р. Київ: Київський інститут інтелектуальної власності та права. 2017. С. 376–378.

9. Проданець Н.М. Окремі аспекти тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування. *Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку в контексті Євроінтеграції, присвячена Дню прийняття декларації прав людини* : матеріали XIII Всеукраїнської наук. конф. молод. учених. 10 грудня 2020 р. Одеса : ОДУВС, 2020. С. 198-201.

10. Проданець Н.М. Особливості тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб у режимі відео конференції під час досудового розслідування. *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтерн. конф., 23 квітня 2021 р. Одеса : ОДУВС, 2021. С. 57-61.

АНОТАЦІЯ

Проданець Н.М. Тактика виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2024.

Здійснено комплексне дослідження, в якому висвітлені особливості тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування. У дисертації розглянуто сучасний стан, теоретичну розробленість та проблеми тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб. Висвітлено генезу поняття «неправдиві показання» та сформовано його авторське визначення. Досліджено класифікації видів неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування та сформовано власну класифікацію. Розглянуто процес формування неправдивих показань дітей на стадіях сприйняття, запам'ятовування та відтворення. Удосконалено систему тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань та їх застосування до різних вікових груп дітей у ході допиту, у тому числі у режимі відеоконференції та у «Кризовій кімнаті, дружній до дитини». Висвітлено вплив слідчої ситуації на застосування тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб, а також оцінено іноземний досвід у вказаному напрямі та запропоновано шляхи його впровадження з урахуванням правових стандартів ЄС.

Ключові слова: тактика допиту, тактичний прийом, неповнолітня особа, неправдиві показання, виявлення та подолання неправдивих показань.

SUMMARY

Prodanets N.M. Tactics of identifying and overcoming false statements of minors during pre-trial investigation. – Qualification scientific work on the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of candidate of juridical Sciences, specialty 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensic examination; operatively-search activity. – Odessa State University of Internal Affairs, Odessa, 2024.

The work examines the current state, theoretical development and problems of tactics for detecting and overcoming false statements of minors. A list of urgent theoretical and practical problems faced by investigators during the interrogation of minors, in order to identify and overcome their false statements, has been compiled. The historical and scientific sources of the essence and correlation of the concepts of "lie", "falsehood", "error" and "delusion" were analyzed, the proper concept of "false testimony" was formed - this is information that does not correspond to reality, which is provided by the interrogated person intentionally or unintentionally in relation to

known circumstances that are important for criminal proceedings. The classification of types of false statements of minors during the pre-trial investigation was studied and a separate classification was derived based on the following criteria: a) based on the subjective side and volume, false statements of minors can be divided into full or partial: 1) knowingly false statements; 2) false readings; b) by the method of detection by: 1) comparison with the testimony of other participants in criminal proceedings; 2) analysis of the statements of one person, which were obtained at different times and have significant discrepancies; 3) analysis of a person's testimony and collected material evidence, documents, expert opinions, video recordings, etc.). The process of forming false statements of minors at various stages is considered. Depending on the age categories (preschool, junior school age, teenagers, early youth), the perception, memorization, and reproduction of spatial relations by minors from the location of objects, time intervals, and the chronology of events are highlighted; colors, sizes and properties of objects, etc. The system of tactical techniques for detecting and overcoming false statements of minors during the pre-trial investigation has been improved.

It was established that the investigative situation is a determining factor in the application of tactical methods of detecting and overcoming false statements of minors. Taking into account the peculiarities (mental and moral traits, age, etc.), the choice and options for the optimal use of tactical techniques for conflict and non-conflict investigative situations are substantiated. The peculiarities of the tactics of detecting and overcoming false statements of minors during interrogation in the video conference mode during the pre-trial investigation are revealed. The special role of video recording is substantiated: as an opportunity to avoid further interrogations, including during court proceedings; the stimulating factor of giving truthful testimony; refraining from changing the testimony or refusing them; but also causes of complications - possible loss of psychological contact. The possibilities and specifics of the application of tactical techniques during the interrogation of minors are considered, taking into account the mechanism of formation of testimony of different age groups. It has been established that the conditions of the "Child-Friendly Crisis Room" are sufficient to solve interrogation tasks, but the "Barnachus" model allows for other procedural actions to be carried out in one place (surveying, obtaining samples for examination), and is also a more integrated complex system, which provides long-term legal, medical and psychological support for the child. The foreign experience of preparing and conducting interrogations (methods based on the emotional reactions of the interrogated; cognitive and structural-logical) is considered, and their comprehensive analysis is carried out.

Keywords: interrogation tactics, tactical reception, a minor, false testimony, detection and overcoming of false testimony.

Підписано до друку 19.11.2024. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарн. «Times New Roman». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 0,9.

Наклад 100 прим.

Видавництво ОДУВС

м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.
тел. 0487431393; 0949464393 email – 7431393@gmail.com